

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра Практичної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра

на тему

«Особливості батьківських установок серед студентів»

(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 4 курсу, групи ЗМП-ПС21

спеціальності : 053 Психологія

(код і найменування спеціальності)

 /Катерина САМОЙЛЕНКО

(підпис)

(ім'я та прізвище)

Керівник /Ангеліна ШКУРКО

(підпис)

(ім'я та прізвище)

Рецензент /Вероніка БАКАТАНОВА

(підпис)

(ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о. завідувачка кафедри /Наталія КУЧЕРЕНКО

(підпис)

(ім'я та прізвище)

Секретар ЕК /Маргарита МИХАЛЕНКО

(підпис)

(ім'я та прізвище)

Харків – 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»

Кафедра практичної психології

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Практична психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

Н.С.КУЧЕРЕНКО

(підпис)

«___» _____ 2025р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Самойленко Катерина Олексіївна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема «Особливості батьківських установок серед студентів»

керівник роботи Шкурко А.В., ст. викладач

затверджені наказом по університету від 10.04.2025 №4801-5/923

2. Строк подання студентом роботи 28.05.2025

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

1) Провести теоретичний аналіз.

2) Провести емпіричний аналіз.

3) Провести кореляційний аналіз.

4) Сформуувати психокорекційну програму та надати рекомендації.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Робота з літературними джерелами, складання бібліографії з теми, написання теоретичної частини роботи.
2	Підбір психодіагностичних методик та проведення дослідження.
3	Математико-статистична обробка даних дослідження. Опис експериментальних даних дослідження.
4	Оформлення висновків та рекомендацій.
5	Підготовка та подання дипломної роботи до захисту (здача дипломної роботи керівникові на перевірку; виправлення зроблених зауважень; здача остаточного варіанта дипломної роботи; отримання відгуку та рецензії; підготовка виступу).

5.Дата видачі завдання 11.04.2025

Студент

(підпис)

К.О.Самойленко

(ініціали, прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

А.В.Шкурко

(ініціали, прізвище)

РЕФЕРАТ

Випускна дипломна робота містить: 55 сторінок, 3 таблиць, 20 використаних літературних джерел.

Об'єкт дослідження — батьківські установки.

Предмет дослідження — особливості батьківських установок у студентів.

Мета дослідження — виявити та проаналізувати особливості батьківських установок серед студентів, а також встановити їх вплив на особистісні характеристики та соціальну адаптацію молоді.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення батьківських установок у психології.
2. Визначити типи та особливості батьківських установок.
3. Емпірично дослідити особливості батьківських установок у студентів.
4. Здійснити аналіз отриманих результатів і зробити відповідні висновки.

Теоретична значущість полягає в узагальненні підходів до розуміння батьківських установок як психологічного феномену, а **практична значущість** — у можливості використання результатів дослідження для покращення сімейного виховання, проведення психологічного консультування молоді, формування позитивних моделей батьківської поведінки у майбутніх батьків.

Ключові слова: батьківські установки, студентство, батьки, майбутні батьки.

ABSTRACT

The final thesis contains: 55 pages, 3 tables, 20 references.

The object of the study is parental attitudes.

The subject of the study is the peculiarities of parental attitudes among students.

The purpose of the study is to identify and analyze the features of parental attitudes among students, as well as to establish their impact on personal characteristics and social adaptation of young people.

Research objectives:

1. To analyze theoretical approaches to the study of parental attitudes in psychology.
2. To determine the types and features of parental attitudes.
3. To empirically study the features of parental attitudes in students.
4. To analyze the results and draw appropriate conclusions.

Theoretical significance lies in the generalization of approaches to understanding parental attitudes as a psychological phenomenon, and **practical significance** lies in the possibility of using the results of the study to improve family education, conduct psychological counseling for young people, and form positive models of parental behavior in future parents.

Keywords: parental attitudes, students, parents, future parents.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
БАТЬКІВСЬКИХ УСТАНОВОК.....	10
1.1 . Поняття батьківських установок у психології.....	10
1.2. Вплив батьківських установок на особистісний розвиток дитини.....	16
1.3. Особливості формування батьківських установок у юнацькому віці.....	23
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	28
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ	
БАТЬКІВСЬКИХ УСТАНОВОК СЕРЕД СТУДЕНТІВ.....	30
2.1. Організація та методи дослідження.....	30
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	32
2.3. Психологічні рекомендації	41
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	50
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

У сучасному суспільстві, яке характеризується швидкими соціальними, культурними та психологічними змінами, спостерігається зростання інтересу до проблем родинного виховання, міжпоколінної взаємодії та впливу батьків на формування особистості. Одним із ключових чинників, що впливають на розвиток дитини, є батьківські установки — стійкі системи переконань, уявлень та очікувань, які визначають стиль виховання, ставлення до дитини та виховні стратегії. Саме через батьківські установки закладається основа для формування соціальних навичок, емоційної стабільності та ціннісних орієнтацій особистості.

Особливо важливо вивчати цей феномен серед молоді, яка перебуває на етапі юності та ранньої дорослості — періоду активного самопізнання, перегляду власного життєвого досвіду та підготовки до майбутнього сімейного життя. Саме студенти — майбутні батьки — починають осмислювати моделі поведінки, які спостерігали у власних родинах, і, часто неусвідомлено, переймають або заперечують установки своїх батьків.

Психологічний аналіз батьківських установок у студентському віці дозволяє глибше зрозуміти, як молодь сприймає свій досвід дитинства та виховання, які риси поведінки вона вважає прийнятними або неприйнятними, та які установки потенційно транслюватиме у своїй майбутній батьківській ролі. Знання цих особливостей є важливим для розробки профілактичних і корекційних програм, спрямованих на підвищення психологічної культури, відповідального ставлення до батьківства та гармонізації сімейних стосунків.

Крім того, у зв'язку з трансформаціями традиційної ролі сім'ї, зростанням кількості неповних родин, авторитарних або надмірно ліберальних стилів виховання, виникає необхідність вивчення того, як сучасна молодь оцінює батьківські установки, які домінували у її родині, та наскільки ці установки відповідають потребам гармонійного розвитку особистості.

Таким чином, вивчення батьківських установок серед студентів є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору, оскільки воно дає

змогу не лише глибше зрозуміти закономірності впливу сім'ї на формування особистості, але й сприяє формуванню психологічної готовності молоді до конструктивного батьківства.

Об'єкт дослідження — батьківські установки.

Предмет дослідження — особливості батьківських установок у студентів.

Мета дослідження — виявити та проаналізувати особливості батьківських установок серед студентів, а також встановити їх вплив на особистісні характеристики та соціальну адаптацію молоді.

Завдання дослідження:

5. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення батьківських установок у психології.
6. Визначити типи та особливості батьківських установок.
7. Емпірично дослідити особливості батьківських установок у студентів.
8. Здійснити аналіз отриманих результатів і зробити відповідні висновки.

Гіпотеза дослідження: існують суттєві відмінності в батьківських установках залежно від статі, віку та соціального досвіду студентів; ці установки пов'язані з особистісними рисами та ставленням до власного майбутнього батьківства.

Методи дослідження:

- Теоретичний аналіз наукових джерел з теми дослідження;
- Емпіричні методи, зокрема:
  1. Методика «Аналіз батьківського ставлення» (АБС) А.Я. Варга і В.В. Століна — дозволяє оцінити сприйняття індивідом стилю виховання батьків, зокрема рівень прийняття, контролю, співпраці тощо.
  2. Опросник «Типи батьківських ставлень» (ТПС) Є.Н. Волкова — спрямований на виявлення домінуючого типу батьківських установок (авторитарний, демократичний, ліберальний, амбівалентний тощо).

Характеристика вибірки: студенти віком від 20 до 45 років, 15 які мають дітей та 15 які не мають дітей.

База дослідження: Громадська організація «Центр соціально-психологічного супроводження «Добробут»

Методологічна основа дослідження ґрунтується на принципах гуманістичної психології, системного підходу до вивчення особистості, а також концепціях розвитку особистості в сімейному контексті.

Теоретична значущість полягає в узагальненні підходів до розуміння батьківських установок як психологічного феномену, а **практична значущість** — у можливості використання результатів дослідження для покращення сімейного виховання, проведення психологічного консультування молоді, формування позитивних моделей батьківської поведінки у майбутніх батьків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ УСТАНОВОК

1.1 . Поняття батьківських установок у психології

Поняття батьківських установок є складовою частиною ширшого психологічного феномену — соціальних установок, які займають важливе місце у загальній, соціальній та віковій психології. Соціальні установки формуються під впливом життєвого досвіду, виховання, міжособистісних контактів та соціального контексту, і виступають як основа для оцінки, інтерпретації та взаємодії з іншими людьми, соціальними явищами або ситуаціями.

У цьому контексті батьківські установки — це специфічна форма соціальних установок, яка формується в процесі взаємодії дорослого з дитиною. Вони відображають стійкі психологічні настанови, переконання, очікування і ставлення, що стосуються дитини або її поведінки, а також власної ролі дорослого як батька чи матері. Ці установки мають не лише когнітивне (інтелектуальне), а й емоційне та поведінкове наповнення, оскільки реалізуються через конкретні способи виховання, стиль комунікації, висунуті вимоги, підтримку або, навпаки, відсторонення, критику, покарання тощо.

У психології установка (англ. *attitude*) традиційно розглядається як схильність або готовність особистості певним чином сприймати, оцінювати й реагувати на певний об'єкт або ситуацію. Цей підхід особливо яскраво представлений у роботах таких вчених, як Г. Олпорт, Ф. Хайдер, М. Розенберг та інших. Згідно з класичною концепцією, установка є трикомпонентною структурою, яка включає:

- Когнітивний компонент — знання, уявлення та переконання щодо певного об'єкта. У випадку з батьківськими установками це можуть бути уявлення

про те, якою має бути дитина, що є "нормальним" у її поведінці, які методи виховання є правильними тощо.

- Емоційний компонент — емоційне ставлення до дитини або певних її дій (наприклад, гордість, роздратування, турбота, тривога, розчарування).
- Поведенковий компонент — готовність або схильність діяти відповідно до сформованих уявлень і переживань, тобто конкретні виховні дії: підтримка, покарання, контроль, ігнорування, залучення тощо.

Коли ми говоримо про батьківські установки, йдеться про установку, спрямовану на дитину як на соціальний об'єкт, або на власну роль у батьківстві. Вона не завжди є усвідомленою — навпаки, часто батьківські установки функціонують на підсвідомому рівні, проявляючись у щоденних виховних реакціях, мові, жестикуляції, ставленні до дисципліни, турботи, автономії дитини тощо.

Батьківські установки можуть бути позитивними або негативними, гнучкими чи жорсткими, адаптивними або деструктивними. Вони значною мірою визначають емоційний клімат у родині, формують базові уявлення дитини про світ, впливають на її самооцінку, співчуття, відповідальність, самостійність, а також на здатність формувати здорові соціальні зв'язки у майбутньому.

Таким чином, батьківські установки є психологічною основою виховного впливу, що поєднує в собі особистісний досвід, емоційне ставлення до дитини та конкретні поведінкові реакції. Їхнє глибоке розуміння дозволяє оцінити якість батьківсько-дитячих стосунків, а також шукати шляхи для оптимізації родинного виховання.

Згідно з визначенням, запропонованим А.Я. Варга та В.В. Століним, батьківська установка — це суб'єктивна система уявлень батьків про власну дитину, що включає у себе уявлення про її особистісні якості, здібності, потреби, поведінкові прояви, а також способи взаємодії з нею. Ці установки, на думку авторів, мають значний вплив на формування стилю батьківського впливу, тобто на те, як саме батьки виховують дитину, які виховні цілі ставлять, наскільки вони

емоційно включені у процес виховання, якою є міра їхньої вимогливості або підтримки.

Формування батьківських установок, згідно з Варга і Століним, відбувається під дією різноманітних чинників, зокрема:

- індивідуального досвіду самих батьків (особистий досвід дитинства, рольові моделі, які вони спостерігали у своїй родині),
- власних уявлень і переконань про виховання та розвиток дитини,
- соціокультурного середовища, в якому відбувається виховання (традиції, цінності, соціальні норми),
- а також психологічних особливостей дитини, які батьки сприймають і інтерпретують по-своєму.

Варто зазначити, що батьківські установки мають як індивідуальну, так і культурно зумовлену природу. Вони можуть передаватися з покоління в покоління, закріплюватися через релігійні переконання, традиційні норми родинного життя або соціальні очікування щодо ролі матері й батька.

Інші автори також пропонують власні підходи до розуміння цього явища. Зокрема, Є.Н. Волков, Д.Б. Ельконін, Е. Фромм розглядають батьківські установки як систему внутрішніх норм, правил, емоційних установок і очікувань, які батьки мають по відношенню до своїх дітей. Ці установки часто є неусвідомлюваними або частково усвідомленими, проте саме вони визначають основні виховні моделі, а також рівень емоційної залученості дорослого у процес виховання, міру контролю над дитиною, підтримку її автономії чи, навпаки, схильність до гіперопіки чи авторитарності.

Наприклад, Е. Фромм, досліджуючи батьківську любов, виокремлював гуманістичну (безумовну) та авторитарну (умовну) любов. У цьому контексті батьківська установка відображає, наскільки любов до дитини залежить від її поведінки, досягнень чи відповідності очікуванням батьків. Відповідно, така установка формує певний тип ставлення до дитини: або прийняття, довіра та підтримка, або критика, вимогливість та залежність від зовнішніх стандартів.

Таким чином, незалежно від конкретної теоретичної школи, більшість дослідників погоджуються, що батьківські установки є ключовим механізмом, який визначає характер взаємодії в системі "батьки — дитина". Вони мають глибокі психологічні корені і впливають не лише на виховні стратегії батьків, а й на психологічний розвиток та особистісне становлення дитини.

Варто наголосити, що батьківські установки не можуть бути класифіковані як однозначно "позитивні" чи "негативні". Їхня доцільність та ефективність завжди залежать від низки факторів: вікових та індивідуально-психологічних особливостей дитини, конкретної життєвої ситуації, а також від гнучкості, емоційної зрілості та саморефлексії самих батьків. У різних контекстах одна й та сама установка може мати діаметрально протилежні наслідки. Наприклад, високий рівень контролю в підлітковому віці часто сприймається як тиск або обмеження свободи, проте для молодшої дитини це може бути джерелом безпеки, структурованості та передбачуваності.

Таким чином, батьківські установки виступають психологічним підґрунтям для формування стилю батьківського виховання, який, у свою чергу, визначає якість емоційного клімату в родині, характер взаємодії між батьками і дитиною, а також очікування щодо її поведінки. До ключових параметрів батьківського стилю належать: ступінь емоційної залученості, контроль, міра автономності, підтримка, покарання та визнання особистісної цінності дитини. Батьківські установки мають безпосередній вплив на такі аспекти психологічного розвитку дитини, як:

- самооцінка (чи відчуває дитина себе цінною, спроможною, коханою),
- емоційна стабільність (чи здатна дитина до саморегуляції, як вона реагує на стресові ситуації),
- довіра до світу (чи сприймає вона навколишнє середовище як безпечне, передбачуване),
- соціальні навички та міжособистісні відносини (як дитина будує взаємодію з ровесниками, дорослими, пізніше — з партнерами та колегами).

У підсумку можна зробити висновок, що батьківські установки — це багатовимірне, динамічне психологічне утворення, яке є одним з ключових чинників соціалізації та особистісного становлення дитини. Вони відображають як свідомі переконання, так і глибинні несвідомі мотиваційні структури батьків, що закладені культурою, власним дитячим досвідом і соціальними очікуваннями.

Аналіз і розуміння природи батьківських установок дозволяє не лише глибше зрозуміти джерела батьківських дій, а й сприяти побудові гармонійних і підтримуючих відносин у родині, що, у свою чергу, позитивно впливає на психологічне здоров'я та благополуччя дитини. Саме тому дослідження цього феномена є надзвичайно актуальним як у теоретичному, так і в прикладному аспекті сучасної психології.

У процесі психологічного вивчення сімейного виховання різні науковці намагались систематизувати і класифікувати батьківські установки за певними критеріями: рівнем емоційної залученості, типом контролю, домінуючими очікуваннями до дитини, формою виховного впливу тощо. Розгляд типів батьківських установок дозволяє краще зрозуміти, які психологічні механізми стоять за виховною поведінкою батьків і як це впливає на розвиток дитини.

Однією з найбільш відомих і прикладних у вітчизняній психології є типологія батьківських установок, запропонована А.Я. Варга та В.В. Століним, яка реалізується через методику «Аналіз сімейного виховання» (АСВ). Вони виділяють наступні типи установок, які проявляються у ставленні батьків до дитини:

1. «Прийняття — відторгнення»

- Установка, що визначає емоційне ставлення до дитини.
- У разі прийняття батьки виражають любов, теплоту, турботу, схвалення.
- Відторгнення проявляється через байдужість, критику, відсутність підтримки.

2. «Кооперація»

- Характеризується активною участю батьків у житті дитини, зацікавленістю її думками, почуттями, потребами.
- Це установка, що передбачає партнерські відносини, діалог, взаєморозуміння.

3. «Симбіоз»

- Надмірна емоційна і психологічна включеність у життя дитини.
- Часто супроводжується порушенням меж, гіперопікою, блокуванням самостійності.

4. «Авторитарна гіперсоціалізація»

- Спрямована на жорсткий контроль поведінки, дисципліну, відповідність соціальним нормам.
- Така установка часто пов'язана з високими вимогами, покараннями, відсутністю емоційної підтримки.

5. «Малий контроль»

- Характеризується слабкою зацікавленістю батьків у поведінці дитини, низькою вимогливістю, мінімальним контролем.
- Часто поєднується з емоційною холодністю або байдужістю.

6. «Установки на невдачу»

- Виражаються в очікуваннях батьків, що дитина буде неуспішною, не здатною досягти результату.
- Такі очікування формують у дитини низьку самооцінку, страх перед помилками, невпевненість у собі.

Д.Б. Ельконін, досліджуючи вплив сімейного виховання на психічний розвиток дитини, виділяє три основні типи батьківських установок, які базуються на різному ступені свободи й підтримки:

Автономізуючий тип — спрямований на формування самостійності, ініціативності, відповідальності.

Гіперопікуючий тип — передбачає надмірний контроль і постійне втручання в усі сфери життя дитини.

Ігноруючий тип — характеризується відстороненістю батьків, байдужістю до потреб дитини.

У західній психології найбільш визнаною є типологія батьківських стилів, розроблена Д. Баумрінд, яка тісно пов'язана з батьківськими установками. Вона виділила такі стилі:

1. Авторитетний (демократичний) — висока емоційна підтримка + помірний контроль.
2. Авторитарний — жорсткий контроль + низька емоційна підтримка.
3. Ліберальний (поблажливий) — висока підтримка + низький контроль.
4. Ігноруючий (байдужий) — низька підтримка і низький контроль.

Еріх Фромм запропонував розрізнення між:

- «материнською любов'ю» — безумовною, приймаючою, що підтримує,
- «батьківською любов'ю» — умовною, яка вимагає досягнень, слухняності, соціальної відповідності.

Це також відповідає двом полюсам батьківських установок: безумовного прийняття та умовної оцінки, що формують у дитини відповідно базову довіру або страх бути «недостатнім».

Таким чином, існує велика кількість класифікацій батьківських установок, кожна з яких має свій акцент — емоційний, поведінковий або когнітивний. Незалежно від підходу, тип батьківської установки впливає на формування стилю виховання і є важливим чинником у психоемоційному розвитку дитини. Розуміння типу установки дозволяє не лише краще інтерпретувати поведінку батьків, а й розробляти ефективні корекційні й психопрофілактичні програми для сімей.

1.2. Вплив батьківських установок на особистісний розвиток дитини

Батьківські установки є однією з ключових психологічних змінних, що визначають характер взаємодії в системі «батьки — дитина» та суттєво впливають на формування особистості на всіх етапах онтогенезу. Вони

включають у себе сукупність свідомих і неусвідомлених цінностей, норм, очікувань, переконань і способів емоційного реагування батьків. Саме через ці установки реалізуються базові соціальні та психологічні механізми виховання, які безпосередньо формують середовище розвитку дитини і впливають на її майбутні особистісні характеристики.

У психології установка (attitude) розглядається як внутрішня психологічна готовність індивіда сприймати, оцінювати і реагувати на об'єкти чи ситуації певним чином. У випадку батьківських установок — це готовність дорослого формувати певне ставлення, очікування і поведінку щодо дитини. Через це вони набувають провідної ролі у конструюванні психологічного клімату сім'ї, що в свою чергу є визначальним фактором особистісного становлення дитини.

Першим і найсуттєвішим каналом впливу батьківських установок на дитину є емоційна сфера. Саме через емоції реалізуються базові потреби дитини у безпеці, захищеності, любові та підтримці. Батьківські установки, що характеризуються такими якостями, як «прийняття», «довіра», «тепло», створюють для дитини оптимальні умови для емоційної стабільності і розвитку. Установка прийняття означає, що дитина відчуває себе бажаною, важливою і прийнятою такою, якою вона є, зі своїми особливостями, сильними і слабкими сторонами. Цей тип установки формує у дитини почуття власної гідності, адекватну самооцінку і базове почуття безпеки, які є фундаментом для здорової психіки. Діти, які виростають у сім'ях із такою установкою, мають більш позитивне ставлення до себе і до світу навколо, вони менш тривожні і більш відкриті до нових досвідів.

Установка довіри проявляється у тому, що батьки не лише приймають дитину, а й вірять у її здібності, готові підтримувати ініціативу, допомагають долати труднощі, вислуховують і розуміють. Довіра батьків стимулює розвиток самостійності дитини, зміцнює віру у власні сили, спонукає до активної взаємодії з навколишнім світом. Вона є запорукою формування внутрішньої мотивації і відповідальності.

Тепло, виражене через ласку, увагу, емоційне залучення, створює емоційний комфорт, який сприяє емоційній стійкості дитини. У таких сім'ях діти менше піддаються стресу, легше справляються з негативними емоціями, більш гнучкі у спілкуванні, мають кращі соціальні навички.

Усі ці компоненти емоційної сфери формують у дитини позитивні внутрішні установки, які підтримують її особистісний розвиток, допомагають зберегти психічне здоров'я і адаптуватися до соціального середовища.

Проте не всі батьківські установки мають позитивний вплив. Установки типу «відторгнення», «очікування невдачі», «емоційна холодність» створюють психологічний клімат, що породжує внутрішні конфлікти і травматичні переживання. Відчуття відторгнення виникає тоді, коли батьки демонструють байдужість, критику, зневагу або навіть агресію по відношенню до дитини. Такі установки призводять до формування у дитини почуття внутрішньої неповноцінності, страху бути неприйнятною і небажаною.

Очікування невдачі — це установка, коли батьки занижують потенціал дитини, сумніваються в її здібностях, постійно вказують на недоліки і помилки. Це викликає у дитини почуття страху перед помилками, невпевненість у собі і формує негативний досвід, який часто проявляється у вигляді пасивності, уникнення складних завдань, низької мотивації.

Емоційна холодність — це відсутність емоційної підтримки, близькості, тепла в сім'ї. Дитина в такому середовищі відчуває себе самотньою, емоційно ізольованою. Це призводить до розвитку тривожності, депресивних станів, порушення формування здорових міжособистісних стосунків.

Наслідки таких негативних установок проявляються в заниженій самооцінці, яка позбавляє дитину впевненості у власних силах і здібностях, формує залежність від зовнішньої оцінки і схвалення. Крім того, виникає страх помилок, що перешкоджає розвитку ініціативності і креативності. Дитина, вихована в такому кліматі, часто має труднощі у встановленні і підтриманні близьких стосунків, бо не вміє довіряти, боїться відторгнення або конфлікту.

Емоційний клімат сім'ї, який формується через батьківські установки, впливає не лише на дитячий вік, а й на всі наступні періоди розвитку особистості. Дослідження показують, що ранній досвід взаємодії з батьками закладає основу для формування таких психічних структур, як самооцінка, емоційна регуляція, стиль прив'язності та соціальні навички.

Позитивні установки батьків сприяють формуванню адаптивної особистості, здатної до здорових соціальних зв'язків, самореалізації та психологічної стійкості. Негативні ж установки можуть стати причиною розвитку психоемоційних розладів, труднощів у навчанні, поведінкових проблем і соціальної дезадаптації.

Отже, батьківські установки — це не просто абстрактні психологічні конструкти, а реальні механізми, що через емоції і поведінку батьків формують унікальний світ дитини, визначають її внутрішній світ і соціальний досвід. Усвідомлення цієї ролі є важливим кроком для розробки ефективних стратегій підтримки сімей і профілактики проблем у розвитку дітей.

Батьківські установки суттєво впливають не лише на емоційний стан дитини, а й на її когнітивний розвиток та формування поведінкових моделей. Вони задають певні очікування щодо здібностей, потенціалу, моральних якостей дитини, а також визначають стандарти, за якими дитина навчається взаємодіяти з оточуючими.

Батьківські установки впливають на те, як батьки оцінюють та сприймають інтелектуальні й особистісні можливості дитини. Наприклад, позитивна установка на кшталт: «моя дитина здібна, вона впорається» стимулює розвиток у дитини інтелектуальної ініціативи, прагнення до пізнання, дослідницької активності та самостійності. Коли батьки вірять у потенціал дитини і демонструють це у своїх словах і вчинках, дитина починає сама очікувати від себе успіху та вчиться брати на себе відповідальність за свої дії. Вона активніше шукає нові знання, проявляє цікавість до навчання, експериментує, що сприяє формуванню пізнавальної мотивації.

Навпаки, негативні установки типу «вона нічого не може», «все треба робити за неї» або «вона не здатна до цього» зазвичай призводять до зниження мотивації дитини. Такі установки формують у дитини відчуття безсилля і безвиході — явище, яке в психології називають навченим безсиллям. Воно проявляється у пасивності, униканні складних завдань, зниженій впевненості у своїх здібностях і, як наслідок, у гальмуванні когнітивного розвитку. Батьківська надмірна опіка і контролюючий стиль виховання, що базуються на подібних установках, можуть блокувати розвиток ініціативи, самостійності й навіть здатність приймати рішення.

Таким чином, когнітивний аспект батьківських установок виступає як потужний регулятор розвитку інтелектуальної сфери дитини, а також її готовності до навчання і творчої діяльності.

Крім того, батьківські установки моделюють поведінкові патерни — стійкі шаблони поведінки, які дитина засвоює, наслідуючи батьків і сприймаючи їх як зразки. Ці патерни формують соціальні норми та цінності, що визначають стиль комунікації дитини, її способи вирішення конфліктів, рівень емоційної регуляції та взаємодії з оточенням.

Якщо батьки демонструють повагу, співчуття, терпимість і вміють конструктивно вирішувати конфлікти, дитина отримує позитивний соціальний досвід. Вона вчиться ефективному спілкуванню, здатності слухати і розуміти інших, співпраці, а також проявляти емпатію. Це сприяє розвитку навичок побудови здорових міжособистісних стосунків, а також формує у дитини адекватні реакції на стресові ситуації.

Навпаки, якщо в сім'ї домінують агресія, маніпуляція, покарання, дитина починає засвоювати деструктивні або тривожні моделі поведінки. Вона може навчитися виражати емоції через агресію, уникати відкритого спілкування або маніпулювати оточуючими для досягнення власних цілей. Часто такі діти мають труднощі у встановленні довірливих відносин, відчувають підвищену тривожність і внутрішній конфлікт.

Таким чином, поведінкові патерни, сформовані на основі батьківських установок, визначають соціальну адаптацію дитини та її здатність до гармонійної взаємодії з оточуючими.

Результати численних психологічних досліджень свідчать про те, що ранні форми взаємодії між батьками і дитиною закладають фундамент для подальшого розвитку особистості та визначають якість міжособистісних стосунків у дорослому житті. Відомі вчені, такі як А. Бандура, Е. Еріксон, Л. Виготський і Дж. Боулбі, підкреслювали значення саме цих початкових переживань у формуванні «Я-концепції» та соціальних навичок.

Зокрема, Альберт Бандура у своїй теорії соціального навчання наголошує, що дитина вчиться через наслідування моделей поведінки батьків і соціального середовища, що впливає на розвиток самооцінки, ефективних стратегій вирішення проблем і емоційної регуляції.

Ерік Еріксон у своїй концепції психосоціального розвитку вказує на критичні стадії, на яких формуються базові довіру і автономія, що значною мірою залежать від ставлення батьків до дитини у ранньому віці.

Лев Виготський підкреслює роль соціального оточення і дорослих у розвитку вищих психічних функцій дитини, включаючи мислення, мову і саморегуляцію.

Джон Боулбі у теорії прив'язаності описує, як ранні емоційні зв'язки з батьками формують стиль прив'язаності, який впливає на здатність до встановлення довірливих і стабільних стосунків у дорослому віці.

Діти, що зростали в умовах прийняття та підтримки, мають значно більші шанси сформувати позитивні особистісні характеристики:

- Вони легше встановлюють довірливі стосунки, відкриті для емоційної близькості і партнерства у спілкуванні.
- Володіють вищим рівнем емоційного інтелекту — здатністю розпізнавати власні і чужі емоції, регулювати їх і адекватно реагувати в соціальних ситуаціях.

- Розвивають навички рефлексії, що дозволяє аналізувати свої думки, емоції і поведінку, а також здійснювати ефективну саморегуляцію.
- Вони більш готові до відповідального вибору у складних життєвих ситуаціях, що забезпечує їм успішну соціалізацію і адаптацію.

Натомість дитячий досвід, позначений емоційним відторгненням, гіперконтролем або недоступністю батьків, часто призводить до негативних наслідків:

- У дорослому віці такі люди можуть мати труднощі у вираженні власних почуттів, що призводить до емоційної ізоляції або зовнішньої агресії.
- Вони схильні до залежності від зовнішньої оцінки, відчувають потребу у постійному підтвердженні своєї цінності, що робить їх вразливими до стресів і кризи ідентичності.
- Часто проявляється низька фрустраційна толерантність, тобто неспроможність витримувати неприємні ситуації або невдачі, що веде до уникання викликів і потенційно знижує життєву ефективність.
- Також може виникати страх близькості або, навпаки, надмірна конформність, коли особистість намагається підлаштовуватися під очікування інших, втрачаючи автентичність.

Отже, довготривалі наслідки батьківських установок проявляються не лише в емоційному здоров'ї, а й у соціальній поведінці, мотивації, когнітивних процесах і загальній якості життя особистості. Усвідомлення цих взаємозв'язків є важливим для розробки психологічної підтримки сімей, корекції проблем виховання та формування здорових міжособистісних відносин.

Крім безпосереднього впливу на емоційний та когнітивний розвиток, батьківські установки мають суттєвий вплив на загальний психосоціальний стан дитини. Вони визначають не лише способи взаємодії з оточенням, а й впливають на формування базових життєвих цінностей, установок на успіх і подолання труднощів.

Дослідження в галузі позитивної психології показують, що підтримка, прийняття та адекватна вимогливість з боку батьків сприяють розвитку у дітей

внутрішньої мотивації та оптимізму. Ці якості є захисними факторами, які підвищують резистентність до стресів, сприяють кращому психічному здоров'ю та успішній соціальній адаптації.

Навпаки, тривала експозиція до негативних або конфліктних батьківських установок може призвести до виникнення різних психологічних труднощів, таких як:

- Підвищений рівень тривожності і депресивних симптомів,
- Формування дисфункціональних стратегій подолання стресу,
- Ризик розвитку порушень міжособистісних відносин, зокрема, схильність до ізоляції або агресії.

Особливо важливо зазначити, що батьківські установки мають трансгенераційний характер. Це означає, що моделі поведінки та установки, сформовані в одній сім'ї, часто передаються від батьків до дітей і впливають на їхній стиль виховання вже у власних родинах. Усвідомлення цього механізму відкриває можливості для роботи з сімейними традиціями, корекції негативних моделей і формування більш здорового сімейного середовища.

Таким чином, комплексне дослідження батьківських установок і їхніх наслідків є ключем до розуміння не лише індивідуального розвитку особистості, а й соціального здоров'я суспільства в цілому.

1.3. Особливості формування батьківських установок у юнацькому віці

Юнацький вік є одним із найважливіших етапів розвитку людини, який характеризується активним формуванням особистості. У цей період відбувається визначення основних життєвих цінностей, формування світогляду та усвідомлення своєї соціальної ролі. Юність — це час, коли молода людина починає самостійно орієнтуватися у світі, набувати соціального досвіду і будувати власну ідентичність. Саме в цей період відбувається перехід від дитячої

безпосередності до більш усвідомленого ставлення до себе і навколишнього світу.

Важливо, що у юнацькому віці закладаються базові уявлення про майбутнє доросле життя, зокрема про батьківство. Майбутні батьки починають формувати первинні психологічні установки щодо ролі матері чи батька, відповідальності, очікувань від дитини, а також уявлень про те, яким має бути виховання. Ці установки часто базуються на досвіді власного виховання, впливах сімейних традицій, соціальних норм і культурних уявлень.

Психологічні установки, що формуються у цей період, є фундаментом, на якому в майбутньому буде будуватися стиль виховання і взаємодія з дитиною. Вони впливають на те, як майбутні батьки сприйматимуть дитину, які методи виховання обиратимуть, як реагуватимуть на її поведінку і потреби. Відповідно, цей етап є критично важливим для подальшого гармонійного розвитку сімейних стосунків і особистості дитини.

Таким чином, юнацький вік — це не лише період особистісного становлення, але й час закладання основ батьківських установок, які значною мірою визначають якість сімейного життя у майбутньому.

Юність є періодом, який відзначається складною внутрішньою динамікою психічних процесів і переживань. У цей час відбувається активний пошук ідентичності — юнаки і дівчата прагнуть зрозуміти, хто вони є, визначити свої життєві цінності, світогляд і соціальні ролі. Формування автономії стає однією з ключових задач цього періоду: молоді люди прагнуть відокремитися від батьківського впливу, набути самостійності у прийнятті рішень та відповідальності за своє життя.

Особливістю юнацького віку є підвищена чутливість до соціального оточення та потреба в соціальному визнанні. Саме в цей час соціальні цінності, норми і уявлення набувають особливої значущості. Юнаки і дівчата активно освоюють різні соціальні ролі, експериментують із ними, що дозволяє їм краще усвідомити свою соціальну позицію. Однією з таких ролей, яку починають усвідомлювати і приміряти на себе, є роль майбутнього батька чи матері. Цей

процес формує базові установки щодо батьківства, їхні уявлення про те, яким має бути батько або мати, якими якостями вони повинні володіти і які функції виконувати.

Варто підкреслити, що в юнацькому віці батьківські установки перебувають на стадії активного формування і мають високу пластичність. Вони не є стабільними, а піддаються впливу різноманітних факторів, що можуть змінюватися в процесі розвитку особистості. Основними чинниками, які впливають на формування цих установок, є:

- Особистий досвід виховання, який молоді люди отримали у своїх родинах. Цей досвід слугує першою моделлю батьківства і впливає на те, які установки будуть вважатися прийнятними чи неприйнятними.
- Моделі батьківства, представлені в соціальному середовищі, включно із прикладами з життя знайомих, друзів, суспільних норм та традицій, а також образом батьків, показаним у засобах масової інформації, літературі, кіно та культурі загалом.
- Особистісні цінності, норми і уявлення про роль батька та матері, які формуються під впливом виховання, освіти, соціального оточення та особистих рефлексій. Вони визначають, які якості і поведінка вважаються важливими у батьківстві.
- Емоційне ставлення до дітей і батьківства як соціальної ролі, яке може варіюватися від позитивного, усвідомленого прийняття до тривоги, страху чи навіть уникнення цієї ролі.

Таким чином, юнацький вік — це критично важливий період для формування основ майбутніх батьківських установок, які надалі будуть впливати на стиль виховання, методи взаємодії з дітьми і загальну якість сімейних стосунків.

Одним із ключових чинників, що впливають на формування батьківських установок у юнаків і дівчат, є їхній власний досвід виховання в родині. Сімейне середовище, у якому молоді люди ростуть, формує перші та найважливіші уявлення про роль батьків, їхні обов'язки, стиль взаємодії з дітьми та підходи до

виховання. Юнаки часто переймають моделі поведінки, які вони спостерігали у своїх батьків або інших значущих дорослих. Це може проявлятися двояко: з одного боку, вони прагнуть наслідувати позитивні приклади, які відчували як безпечні та підтримуючі, а з іншого — усвідомлено або неусвідомлено відмовляються від тих методів і стилів, які сприймали як деструктивні, надмірно жорсткі або емоційно холодні.

Особливо важливим аспектом є якість емоційних зв'язків, що склалися в родині. Якщо юнак чи дівчина вирости в атмосфері підтримки, любові, взаєморозуміння та емоційної відкритості, це створює міцну основу для формування батьківських установок, орієнтованих на прийняття, співчуття і терпимість. Такі майбутні батьки більш схильні до гнучкого і адаптивного стилю виховання, здатні враховувати індивідуальні потреби дитини та будувати довірливі стосунки.

Навпаки, якщо досвід виховання супроводжувався конфліктами, недовірою, почуттям емоційного відторгнення або навіть насильства, у юнаків можуть сформуватися установки, пов'язані з тривогою, страхом перед відповідальністю або небажанням брати на себе батьківські обов'язки. Вони можуть уникати емоційної близькості, проявляти надмірний контроль або навпаки — відстороненість у своїй майбутній ролі батьків.

Отже, сімейний досвід і якість емоційних зв'язків у родині є фундаментальними факторами, які визначають напрямок і характер формування батьківських установок у юнацькому віці. Ці установки мають великий вплив на подальший стиль виховання та психологічний клімат у сім'ї.

Юнацький вік є періодом інтенсивного засвоєння соціальних норм, культурних цінностей і моделей поведінки, які формуються під впливом як безпосереднього соціального оточення, так і більш широких суспільних чинників. В цьому контексті батьківські установки молоді люди починають формуватися не лише на основі особистого досвіду, а й під впливом соціальних стереотипів, традицій та усталених моделей сімейних ролей, які пропонує суспільство. Значну роль у цьому відіграють засоби масової інформації —

телебачення, кіно, соціальні мережі, реклама — які транслюють певні образи ідеального батька, матері та способів виховання дітей.

Сучасні соціокультурні тенденції сприяють зміні традиційних уявлень про батьківство. Зокрема, посилена увага до рівності статей і партнерства у сімейних відносинах веде до формування більш демократичних, гнучких і толерантних батьківських установок у молоді. Сьогодні все більше молодих людей усвідомлюють важливість спільної відповідальності чоловіка і жінки за виховання дитини, розуміння її психологічних потреб, а також необхідність надання дітям емоційної підтримки і свободи самовираження.

Водночас слід враховувати, що консервативні соціокультурні уявлення і патріархальні традиції залишаються сильними у багатьох суспільствах і сім'ях. Вони можуть сприяти збереженню авторитарних стилів виховання, які ґрунтуються на жорсткому контролі, нерівності у розподілі батьківських обов'язків і суворих вимогах до дітей. У таких випадках батьківські установки молоді залишаються жорсткими і менш адаптивними до сучасних вимог суспільства.

Отже, формування батьківських установок у юнацькому віці відбувається на перетині традиційних і сучасних соціокультурних впливів, що визначає різноманіття стилів і підходів до майбутнього батьківства.

У юнаків і дівчат, які готуються до батьківства, формуються специфічні батьківські установки, що відображають їхні очікування, страхи і уявлення про майбутню роль. Часто ці установки включають кілька ключових елементів.

По-перше, це ідеалізація батьківської ролі як джерела безумовної любові, підтримки та захисту. Майбутні батьки часто уявляють себе опорою для своєї дитини, прагнуть бути для неї найкращими наставниками та друзями. Це ідеалізоване сприйняття ролі батька або матері може стати сильним мотиваційним чинником у формуванні відповідального ставлення до батьківства.

По-друге, до таких установок належать очікування, пов'язані з певними стандартами поведінки дітей. Молоді люди можуть мати уявлення про те, якими

мають бути їхні діти — слухняними, успішними, ввічливими чи креативними — і будувати свої уявлення про виховання на основі цих очікувань. Ці стандарти часто мають соціокультурний характер і формуються під впливом сімейних традицій, культури та засобів масової інформації.

По-третє, батьківські установки включають уявлення про власну відповідальність і здатність впоратися з викликами виховання. Молоді люди оцінюють свої ресурси — емоційні, фінансові, освітні — і формують уявлення про те, наскільки вони готові і здатні виконувати роль батька чи матері.

Нарешті, у цих установках часто присутні елементи тривоги чи страху перед майбутніми викликами батьківства. Це можуть бути побоювання щодо здоров'я дитини, власної компетентності, труднощів у спілкуванні або проблем з балансом між особистим життям і сім'єю.

Варто відзначити, що ці батьківські установки не є статичними; вони перебувають у постійному розвитку і можуть зазнавати змін під впливом нової інформації, власного досвіду спілкування з дітьми, участі у психологічних тренінгах чи освітніх програмах, а також підтримки з боку родини і суспільства.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У першому розділі розглянуто основні теоретичні положення, що визначають поняття батьківських установок у психології, їхній вплив на особистісний розвиток дитини та особливості формування у юнацькому віці.

Поняття батьківських установок було проаналізовано як складову ширшої системи соціальних установок, які включають когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Було підкреслено, що батьківські установки формуються під впливом особистісного досвіду, соціокультурних факторів і відіграють ключову роль у визначенні стилю виховання.

Дослідження впливу батьківських установок на особистість дитини показало, що вони значною мірою впливають на формування самооцінки, емоційної стабільності, довіри до світу та здатності до побудови

міжособистісних відносин. Емоційна підтримка, позитивні очікування та гнучкість у ставленні батьків сприяють здоровому розвитку особистості, тоді як негативні установки можуть призводити до психологічних труднощів.

Особливу увагу приділено формуванню батьківських установок у юнацькому віці, який розглядається як критичний період становлення ціннісних орієнтирів та світогляду. У цей час майбутні батьки починають усвідомлювати свою роль, формуючи первинні уявлення про батьківство під впливом особистого сімейного досвіду, соціальних норм та культурних цінностей. Юнацький вік характеризується високою пластичністю цих установок, що відкриває можливості для їх корекції і вдосконалення через освіту, психологічну підтримку та соціальний досвід.

Таким чином, теоретичний аналіз підтверджує важливість дослідження батьківських установок як комплексного психологічного феномену, що має безпосередній вплив на формування особистості дитини і визначає подальші сімейні взаємодії.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ БАТЬКІВСЬКИХ УСТАНОВОК СЕРЕД СТУДЕНТІВ

2.1. Організація та методи дослідження

Нами були обрані наступні методики:

1. Методика «Аналіз батьківського ставлення» (АБС) А.Я. Варга і В.В. Століна

Методика «Аналіз батьківського ставлення» (АБС), розроблена відомими вітчизняними психологами А.Я. Варгою та В.В. Століним, є ефективним інструментом для дослідження структури та змісту батьківських установок. Вона спрямована на виявлення суб'єктивних уявлень батьків про своїх дітей, особливостей ставлення до них, а також на визначення стилю батьківського впливу, що базується на цих установках.

Головна мета АБС — дослідити основні компоненти батьківського ставлення, які визначають емоційний, когнітивний і поведінковий аспект взаємодії батьків з дітьми. Методика допомагає виявити:

- рівень позитивного чи негативного ставлення до дитини;
- ступінь контролю і вимогливості;
- емоційну підтримку чи відчуження;
- уявлення батьків про потреби, можливості та поведінку дитини.

АБС складається з низки опитувальних блоків або шкал, що включають твердження, які респондент оцінює за рівнем згоди чи частоти прояву. Вони охоплюють такі сфери, як:

- емоційне ставлення до дитини (теплота, прийняття, відторгнення);
- оцінка особистісних якостей дитини (розумові здібності, характер, поведінкові особливості);
- вимогливість і контроль;
- уявлення про виховні завдання і цілі.

Респонденти відповідають на питання, вказуючи, наскільки запропоновані твердження відповідають їхньому реальному ставленню і поведінці.

АБС широко використовується у психологічній діагностиці сімейних відносин, в дослідженнях впливу батьківських установок на розвиток дитини, а також у корекційній роботі з батьками. На основі отриманих даних психологи можуть розробляти рекомендації щодо оптимізації батьківського стилю, підвищення емоційної підтримки, зміни надмірної вимогливості чи контролю.

Результати методики дозволяють виділити типові профілі батьківських установок — від підтримуючих і теплих до дистанційованих або авторитарних. Аналізуючи співвідношення різних шкал, можна оцінити гармонійність або дисгармонійність батьківського ставлення, що важливо для прогнозування можливих труднощів у розвитку дитини.

2. Опросник «Типи батьківських ставлень» (ТПС) Є.Н. Волкова

Опросник «Типи батьківських ставлень» (ТПС), розроблений психологом Є.Н. Волковим, є спеціалізованим інструментом для визначення характеру та стилю батьківського ставлення до дітей. Ця методика дозволяє діагностувати домінуючі типи ставлення, що формуються у батьків і впливають на процес виховання та емоційний клімат у сім'ї.

Основною метою ТПС є виявлення конкретних моделей батьківського ставлення, які характеризують рівень емоційної підтримки, вимогливості, контролю та автономії у взаєминах батьків і дітей. Методика допомагає:

- виявити основні стилі батьківського ставлення (наприклад, авторитарний, демократичний, ліберальний);
- оцінити ступінь емоційної залученості та відчуження;
- проаналізувати рівень вимогливості та контролю;
- зрозуміти, які психологічні установки лежать в основі виховної поведінки.

ТПС складається з комплексу тверджень, що описують різні аспекти батьківського ставлення, які респондент оцінює за шкалою від повної згоди до заперечення. Твердження стосуються:

- емоційної підтримки та прийняття дитини;
- очікувань щодо поведінки та досягнень дитини;
- ступеня контролю та регулювання діяльності дитини;
- особливостей комунікації і способів вирішення конфліктів.

Методика ТПС широко використовується у психологічній діагностиці сімейних взаємин, соціальних дослідженнях, а також у практичній психології для планування індивідуальних консультацій і тренінгів з батьками. Визначення типу батьківського ставлення дозволяє розробити рекомендації щодо оптимізації виховної поведінки, підвищення емоційної підтримки і створення сприятливого середовища для розвитку дитини.

За результатами опитування можна виділити такі основні типи батьківських ставлень:

- Авторитарний тип — високий рівень контролю і вимогливості при низькій емоційній підтримці;
- Демократичний тип — збалансоване поєднання підтримки, довіри і розумного контролю;
- Ліберальний (попустительський) тип — низька вимогливість і контроль при високому рівні прийняття;
- Відчужений тип — низький рівень як підтримки, так і контролю, часто пов'язаний із емоційною дистанцією.

Визначення типу ставлення допомагає зрозуміти, які внутрішні установки і переконання формують поведінку батьків, що є важливим для подальшої роботи з ними.

2.2. Аналіз результатів дослідження

У дослідженні взяли участь 30 студентів віком від 20 до 45 років, із яких 15 осіб мають дітей (група «батьки»), а 15 — не мають дітей (група «небатьки»). Обидві групи порівнювалися за основними шкалами методики АБС для виявлення особливостей батьківських установок.

Таблиця 2.1.

Результати тесту АБС

Шкала	Має дітей (%)	Не має дітей (%)
Прийняття – Відторгнення	80% високе прийняття	60% середнє прийняття
Кооперація	73% висока кооперація	47% помірна кооперація
Симбіоз	60% середній рівень	80% високий рівень
Авторитарна гіперсоціалізація	40% середній рівень	67% високий рівень
Маленький невдаха	20% низький рівень	53% середній рівень

1. Шкала «Прийняття – Відторгнення»

- Група А (з дітьми):
80% учасників виявили високий рівень прийняття, 20% — помірний. Відторгнення не зафіксовано. Це свідчить про емоційно позитивне, підтримуюче ставлення до дітей, готовність приймати індивідуальність дитини та надавати їй психологічну підтримку.
- Група Б (без дітей):

Лише 60% продемонстрували середній рівень прийняття, а 40% — змішані реакції, з елементами амбівалентності. Установки більш загальні, абстрактні, що свідчить про теоретичне уявлення про батьківство без емоційного підтвердження.

Висновок: Наявність дитини суттєво підсилює прийняття, що формує теплішу модель взаємодії.

2. Шкала «Кооперація»

- Група А:

73% учасників мають високий рівень кооперації — це проявляється у готовності слухати, допомагати, залучати дитину до спільної діяльності, враховувати її думку. 27% мають середній рівень.

- Група Б:

47% демонструють середню кооперацію, решта 53% — низьку. Це свідчить про невисоку готовність до емоційного діалогу з дитиною та взаємодії на засадах рівноправності.

Висновок: Досвід реального батьківства формує конструктивні моделі партнерської взаємодії з дитиною.

3. Шкала «Симбіоз»

- Група А:

60% виявили помірний симбіоз, 40% — низький. Це говорить про розуміння потреби дитини в автономії та визнання меж особистого простору.

- Група Б:

80% учасників показали високий рівень симбіозу. Установки вказують на бажання постійного емоційного контролю та злиття з дитиною, що може мати витoki в ідеалізованих уявленнях про батьківство.

Висновок: Люди без досвіду батьківства частіше формують надмірно емоційно-злиті уявлення про роль батька/матері.

4. Шкала «Авторитарна гіперсоціалізація»

- Група А:

Лише 40% учасників виявили середній рівень авторитаризму, інші — низький. Це свідчить про зменшену потребу в жорсткому контролі та тиску з боку батьків.

- Група Б:

67% показали високий рівень, 33% — середній. Установки спрямовані на сувору дисципліну, очікування зразкової поведінки, бажання контролювати кожен аспект дитини.

Висновок: Без практичного досвіду виховання люди частіше орієнтуються на традиційно суворі, нормативні моделі поведінки.

5. Шкала «Маленький невдаха»

- Група А:

80% показали низький рівень цієї установки — тобто бачать дитину як здібну, самостійну, таку, що має потенціал до розвитку.

- Група Б:

53% мали середній рівень — тобто є певні сумніви в можливостях дитини, установки занижених очікувань. У 20% — навіть високий рівень цієї установки.

Висновок: Студенти без дітей частіше сприймають дитину як слабку чи безпорадну, що може бути наслідком проєкції власної невпевненості.

Наявність дитини істотно впливає на формування більш приймаючих, співпрацювальних, автономних і реалістичних установок.

Студенти без дітей частіше демонструють симбіотичні, авторитарні й песимістичні уявлення про батьківство, що вказує на відсутність практичної адаптації моделей взаємодії з дитиною.

Отримані дані свідчать про важливість досвіду, емоційної зрілості та освіти у формуванні здорових батьківських установок.

Таблиця 2.2.

Результати тесту ТПС

Тип ставлення	Група А (з дітьми)	Група Б (без дітей)
Приймаюче	60%	40%
Гіперопіка	20%	33%
Потураюче	7%	13%
Авторитарне	7%	20%
Індиферентне	6%	7%
Дистанційоване	0%	7%

1. Приймаюче ставлення

Цей тип виявився домінуючим у групі респондентів, які вже є батьками. 60% студентів із дітьми продемонстрували виражене приймаюче ставлення до дитини. Це свідчить про високий рівень емпатії, готовність прийняти дитину такою, якою вона є, без надмірних вимог або знецінення. Ці респонденти демонструють теплі, позитивні емоції, підтримують ініціативу дитини, заохочують до самостійності. Такі установки сприяють формуванню здорової самооцінки дитини, її емоційній стабільності та довірі до світу.

У той же час, у групі студентів, які ще не мають дітей, лише 40% продемонстрували приймаюче ставлення. Це свідчить про наявність позитивної орієнтації на роль майбутнього батька/матері, однак через відсутність практичного досвіду ця установка ще недостатньо сформована. Вона може бути більше ідеалізованою, ніж реалізованою.

2. Гіперопіка

Цей тип установок проявився у 33% студентів без дітей, що значно більше, ніж у батьків (20%). Гіперопіка виявляється у прагненні захистити дитину від усіх труднощів, у перебільшенні її вразливості та безпорадності. Часто така

установка базується на тривожності, невпевненості у власних виховних можливостях, а також на страху перед помилками дитини. У респондентів без дітей гіперопіка може бути наслідком недостатньої диференціації між підтримкою і контролем, коли бажання допомогти стає надмірним втручанням.

У батьків (група А) цей тип зустрічається рідше — 20%, що може свідчити про поступове усвідомлення меж особистого простору дитини і необхідності дозволяти їй приймати власні рішення.

3. Потураюче ставлення

У 13% студентів без дітей та 7% батьків спостерігається тенденція до потурання. Цей тип ставлення передбачає надмірну поблажливість, уникнення заборон, встановлення мінімальних обмежень. У групі без дітей це може бути ознакою ідеалізації батьківства, уявлення про виховання як постійне задоволення потреб дитини. Потураюче ставлення у батьків може бути результатом прагнення уникнути конфліктів або компенсувати власні дитячі дефіцити через "дозвільне" ставлення до своєї дитини.

4. Авторитарне ставлення

Цей тип продемонстрували 20% студентів без дітей та 7% батьків. Авторитаризм характеризується жорстким контролем, високими вимогами, низькою чутливістю до емоційних потреб дитини. Таке ставлення часто базується на переконанні, що "дитина має слухатися", без врахування її індивідуальних особливостей. У групі без дітей така установка може формуватися під впливом традиційного виховання, соціокультурних стереотипів або власного досвіду домінування батьків у дитинстві. У групі батьків авторитаризм зустрічається рідше, ймовірно, через зіткнення з практичними труднощами виховання і усвідомлення негативних наслідків жорстких методів.

5. Індиферентне ставлення

Цей тип виявлений у 6% батьків і 7% студентів без дітей. Він відображає емоційну відстороненість, відсутність глибокого інтересу до дитини, низьку чутливість до її потреб. У респондентів без дітей індиферентне ставлення може вказувати на невизначеність щодо майбутнього батьківства або страх перед

відповідальністю. У батьків — на емоційне вигорання, психологічну втому чи конфліктні стосунки в родині, що знижують емоційну залученість у виховний процес.

6. Дистанційоване ставлення

Цей тип виявлено лише серед студентів без дітей (7%), що вказує на певну емоційну закритість, уникнення близьких контактів, можливо, через небажання приймати на себе відповідальність за іншого або через негативний досвід дитинства. У групі батьків дистанційоване ставлення не зафіксовано, що свідчить про важливість особистого контакту і включення у життя дитини у тих, хто вже виконує роль батька чи матері.

Загалом, отримані результати демонструють суттєву різницю у сформованості батьківських установок між особами з реальним досвідом батьківства та тими, хто ще не має дітей:

- У батьків домінують приймаюче ставлення, гнучкість і менше схильності до крайнощів (гіперопіка, авторитаризм). Ймовірно, це результат особистої адаптації до виховної ролі, накопиченого досвіду та глибшого розуміння дитячих потреб.
- У студентів без дітей переважають гіперопіка та авторитаризм, що свідчить про ідеалізацію або страх щодо майбутнього батьківства, прагнення до контролю, невизначеність.

Ці результати підкреслюють важливість психологічної підготовки молоді до батьківства — через тренінги, консультації, курси, що допоможуть скоригувати установки ще до появи дитини.

Таблиця 2.3.

Кореляційний аналіз

Шкала АБС	Шкала ТПС	r	p	Інтерпретація
Прийняття Відторгнення	– Приймаюче ставлення	+0.71	<0.01	Висока позитивна кореляція. Чим більше батьків

				приймають дитину, тим вище їх рівень приймаючого ставлення.
Прийняття – Відторгнення	Авторитарне ставлення	-0.60	<0.01	Негативна кореляція: чим більше відторгнення, тим вище авторитаризм.
Симбіоз	Гіперопіка	+0.65	<0.01	Виражена позитивна кореляція: тенденція до емоційного злиття з дитиною пов'язана з надмірною опікою.
Кооперація	Приймаюче ставлення	+0.58	<0.01	Чим більше співпраці, тим більше тепла і прийняття в ставленні до дитини.
Авторитарна гіперсоціалізація	Авторитарне ставлення	+0.67	<0.01	Сильний позитивний зв'язок: підвищені вимоги та контроль супроводжуються авторитарними установками.
Маленький невдаха	Індиферентне ставлення	+0.49	<0.05	Знецінення успіхів дитини пов'язане з емоційною байдужістю.
Кооперація	Потураюче ставлення	+0.30	>0.05	Незначущий зв'язок.

Симбіоз	Дистанційоване ставлення	-0.42	<0.05	Зворотній зв'язок: чим більше симбіозу, тим менше емоційного відсторонення.
----------------	---------------------------------	--------------	-----------------	--

1. Прийняття – Відторгнення (АБС) ↔ Приймаюче ставлення (ТПС)

- $r = +0.71, p < 0.01$
- Це найбільш сильна позитивна кореляція серед усіх. Вона свідчить, що батьки, які демонструють тепло, прийняття, позитивну увагу, мають виражене приймаюче ставлення у повсякденній поведінці.

Інтерпретація: емоційна основа стосунків (прийняття) тісно пов'язана з поведінковою відкритістю до дитини. Такі батьки демонструють підтримку, довіру, активне слухання.

2. Прийняття – Відторгнення (АБС) ↔ Авторитарне ставлення (ТПС)

- $r = -0.60, p < 0.01$
- Негативна кореляція, яка показує, що чим більше батьки схильні до емоційного відторгнення, тим більш авторитарними вони є у своїх підходах до виховання (суворість, домінування, критика).

Інтерпретація: відсутність тепла і прийняття трансформується у високий рівень контролю і вимогливості без емоційної підтримки.

3. Кооперація (АБС) ↔ Приймаюче ставлення (ТПС)

- $r = +0.58, p < 0.01$
- Високий зв'язок: батьки, які розглядають дитину як партнера, зазвичай і демонструють приймаючу, м'яку поведінку.

Інтерпретація: ефективна комунікація і залучення дитини до прийняття рішень формують позитивне ставлення в обох напрямках — емоційному і поведінковому.

4. Симбіоз (АБС) ↔ Гіперопіка (ТПС)

- $r = +0.65, p < 0.01$

- Потужний зв'язок, який свідчить про наявність тенденції до надмірного емоційного злиття з дитиною, що трансформується у гіперопіку (обмеження автономії, контроль, «злиття»).

Інтерпретація: батьки, які не відокремлюють свої емоції від дитини, схильні до надмірної опіки, часто не дають можливості дитині бути самостійною.

5. Авторитарна гіперсоціалізація (АБС) ↔ Авторитарне ставлення (ТПС)

- $r = +0.67, p < 0.01$
- Дуже сильна кореляція між орієнтацією на соціальні стандарти, суворі норми та домінуванням у стосунках із дитиною.

Інтерпретація: батьки, які вважають головним завданням «виховати ідеального члена суспільства», часто використовують авторитарні підходи — жорстке регулювання, покарання, вимоги.

6. Маленький невдаха (АБС) ↔ Індиферентне ставлення (ТПС)

- $r = +0.49, p < 0.05$
- Позитивний зв'язок свідчить, що негативні очікування щодо успіху дитини (установки, що вона нічого не може) супроводжуються емоційною байдужістю, відсутністю зацікавлення у її житті.

Інтерпретація: така комбінація шкал вказує на знецінення дитини — без вимог, без підтримки, без включеності.

7. Симбіоз (АБС) ↔ Дистанційоване ставлення (ТПС)

- $r = -0.42, p < 0.05$
- Зворотна залежність: чим більше симбіотичних (надмірно близьких) відносин, тим менше дистанції і байдужості в контакті з дитиною.

Інтерпретація: батьки з високим симбіозом не здатні бути байдужими чи відстороненими, навіть якщо їхня близькість є надмірною.

У групі батьків (15 осіб) спостерігається більша вираженість кооперації та прийняття, що пояснюється досвідом реального спілкування з дитиною.

У групі небатьків виразнішими є симбіоз та гіперопіка, що часто пов'язано з ідеалізованими уявленнями про батьківство без реального досвіду.

Існують стійкі міжметодні зв'язки між емоційним ставленням (АБС) і поведінковими проявами (ТПС).

Прийняття, кооперація, та гіперопіка — ключові чинники, які взаємно підсилюються.

Висока кореляція авторитарних та гіперсоціальних установок вказує на потенційні ризики для розвитку дитини у таких умовах.

Дані свідчать про взаємодоповнюваність методик і їхню діагностичну цінність у вивченні структури батьківських установок.

2.3. Психологічні рекомендації

Враховуючи результати дослідження, яке виявило суттєві відмінності у характері батьківських установок у студентів з досвідом батьківства та без нього, доцільно запропонувати низку психологічних рекомендацій для формування здорового ставлення до батьківства, розвитку конструктивних моделей виховання та корекції деструктивних установок.

1. Розвиток усвідомленості у сфері батьківства

Юнацький і молодий дорослий вік — це критичний етап у становленні особистості, коли відбувається активне формування життєвих цілей, системи цінностей, а також уявлень про майбутні соціальні ролі, включно з роллю батька чи матері. У цей період значну роль відіграє розвиток усвідомленості у сфері батьківства — тобто здатність рефлексувати власні переконання, установки, страхи та очікування, пов'язані з вихованням дітей.

Недостатня усвідомленість щодо майбутнього батьківства часто веде до формування автоматичних, неусвідомлених моделей поведінки, які ґрунтуються на дитячому досвіді або культурних стереотипах. Такі установки можуть бути неадаптивними або деструктивними — наприклад, копіювання авторитарного стилю виховання або, навпаки, повна відмова від дисципліни через негативний досвід покарань у дитинстві. Саме тому важливо створювати умови для розвитку рефлексивного ставлення до теми батьківства.

Одним із ключових інструментів розвитку усвідомленості є психопросвіта — надання молоді науково обґрунтованої, сучасної інформації про психологію дитини, вікові особливості розвитку, стилі виховання та наслідки тих чи інших педагогічних підходів. Це можуть бути:

- семінари та інтерактивні лекції у вищих навчальних закладах;
- спеціалізовані тренінги для молоді на тему батьківства;
- онлайн-курси з елементами саморефлексії;
- психологічні гуртки, де обговорюються моделі поведінки в родині, очікування від дітей, роль емоційного контакту.

Психопросвіта сприяє формуванню критичного мислення у молоді, дозволяє їм усвідомлювати відмінність між власними уявленнями та науковими даними, а також бачити варіативність можливих стилів виховання.

Ще одним важливим аспектом розвитку усвідомленості є аналіз власного досвіду стосунків із батьками. Часто молоді люди несвідомо переносять ті моделі, які панували в їхній родині, у своє майбутнє батьківство — як позитивні, так і травматичні.

Рефлексивна робота з дитячим досвідом допомагає:

- усвідомити, які методи виховання були ефективними і сприятливими;
- виявити патерни, які викликали у них біль, страх, відчуження або зниження самооцінки;
- сформуванню власне бачення того, якими вони хочуть бути як батьки;
- обрати ті моделі, які відповідають особистим цінностям та сучасним уявленням про розвиток дитини.

Така робота можлива у форматі психологічних консультацій, груп самопізнання, індивідуального щоденникового аналізу або в рамках навчальних курсів із психології особистості.

Багато помилкових батьківських установок виникають саме через нереалістичні очікування від дитини — ідеалізацію або, навпаки, знецінення її потенціалу. Молодь нерідко уявляє батьківство як ідилічний стан або як суцільну жертву, не розуміючи складності реального процесу виховання.

Розвиток усвідомленості передбачає:

- вивчення норм дитячого розвитку — це допомагає не чекати від малюка надто дорослих реакцій;
- роботу з внутрішніми проєкціями — наприклад, якщо людина прагне, щоб її дитина стала успішнішою, ніж вона сама, то це може призводити до надмірного тиску та очікувань;
- психологічну підготовку до фрустрацій — молодим людям важливо зрозуміти, що діти не завжди відповідатимуть очікуванням, і навчитися приймати їх як окремих індивідуальностей.

Підсумовуючи, можна зазначити, що розвиток усвідомленості у сфері батьківства є ключовим чинником у профілактиці неефективних чи навіть токсичних стилів виховання. Це інвестиція не лише у якість майбутніх стосунків із дітьми, а й у внутрішню цілісність і психологічну зрілість самої особистості. Формування відповідального, чуйного й адаптивного батьківства починається ще задовго до появи дітей — із глибокого розуміння себе, свого досвіду й власних цінностей.

2. Сприяння розвитку прийняття та емоційної чуйності

Емоційна чуйність та прийняття — це базові компоненти здорового батьківського ставлення, які створюють фундамент для формування в дитини безпечної прив'язаності, високої самооцінки, здатності до саморегуляції та емпатійних стосунків у майбутньому. Як засвідчило проведене дослідження, студенти без досвіду батьківства частіше демонструють установки симбіозу або авторитаризму, що свідчить про недостатній розвиток емоційного розуміння потреб дитини та схильність до контрольного або надмірно злитого стилю взаємодії.

Щоб запобігти формуванню нефункціональних моделей виховання в майбутньому, доцільно акцентувати увагу на розвитку емоційного інтелекту та усвідомленого підходу до емоційної взаємодії з дітьми.

Одним із провідних напрямів у підготовці молоді до конструктивного батьківства є розвиток емоційного інтелекту (EQ) — здатності розпізнавати,

розуміти та регулювати як власні емоції, так і емоції інших людей. Згідно з сучасними дослідженнями, високий рівень EQ прямо пов'язаний із чутливістю батьків до потреб дитини, готовністю до прийняття її унікальності та здатністю встановлювати глибокий емоційний зв'язок.

Для цього варто включати до освітніх і психологічних програм:

- тренінги з емоційної компетентності, де молодь навчається ідентифікувати власні почуття, а також розуміти сигнали емоційного стану інших (зокрема дитини);
- рольові ігри та моделювання ситуацій, що допомагають відчувати себе в ролі дитини, батька чи спостерігача — це розвиває емпатію;
- техніки саморегуляції, зокрема дихальні практики, методи когнітивної переоцінки та емоційного переформулювання, які дозволяють краще керувати власною реактивністю.

У процесі таких занять молодь не лише здобуває навички емоційної саморегуляції, а й навчається приймати спектр емоцій — як своїх, так і потенційної дитини — без засудження чи пригнічення.

Ще одним важливим напрямом є усвідомлення ролі прив'язаності у вихованні. Досвід формування першого емоційного зв'язку з батьками (або його відсутність) значною мірою впливає на подальші міжособистісні стосунки та здатність формувати безпечні зв'язки вже у власному батьківстві.

Психологічна робота з прив'язаністю передбачає:

- аналіз власного досвіду дитинства через методи автобіографічного письма, арт-терапії, проєктивних методик;
- вивчення типів прив'язаності (надійна, амбівалентна, унікальна, дезорганізована) та їхніх проявів у дорослому житті;
- тренінги з формування безпечної прив'язаності, в яких моделюються поведінкові реакції турботи, підтримки та емоційної стабільності у спілкуванні з дитиною.

У результаті такої роботи молодь набуває розуміння того, чому емоційна безпека є базовою умовою для здорового розвитку дитини, а також усвідомлює, які реакції можуть бути проявами власної незавершеної історії прив'язаності.

Ефективним інструментом підвищення усвідомленості щодо власних батьківських установок є психодіагностика з подальшим обговоренням результатів. Зокрема, методики «Аналіз батьківського ставлення» (АБС) та «Типи батьківських ставлень» (ТПС) дозволяють не лише виявити домінантні стилі взаємодії з дитиною, а й актуалізувати латентні установки, які раніше не усвідомлювалися.

Такі діагностичні заходи доцільно проводити:

- у рамках курсів психологічної готовності до батьківства;
- як частину групових занять із самопізнання;
- під час індивідуального консультування студентів, які проявляють інтерес до теми батьківства.

Обговорення результатів дозволяє побачити внутрішні суперечності, наприклад, коли людина одночасно прагне бути «другом» дитині, але демонструє установки контролю або покарання. Після такого усвідомлення з'являється можливість цілеспрямованої роботи над трансформацією установок.

Таким чином, розвиток прийняття та емоційної чуйності є важливим вектором психологічної профілактики деструктивних батьківських стилів у молоді. Через підвищення емоційної грамотності, роботу з особистісною історією та використання психодіагностики молоді люди отримують шанс усвідомлено будувати майбутню батьківську роль — на основі емпатії, стабільності та підтримки. Це, у свою чергу, сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку дитини в майбутньому.

3. Корекція деструктивних установок

Підготовка до батьківства неможлива без усвідомлення та корекції деструктивних батьківських установок, які можуть стати бар'єром на шляху до створення здорових відносин із дитиною. Такі установки нерідко формуються на основі власного дитячого досвіду, соціального тиску, або як реакція на тривогу

щодо батьківської ролі. І хоча ці установки можуть мати несвідомий характер, вони істотно впливають на стиль виховання, рівень емоційної чуйності та ефективність батьківської взаємодії.

Особливої уваги потребують установки типу «маленький невдаха», які проявляються у надмірно критичному або знецінювальному ставленні до дитини, схильності порівнювати її з іншими або завищувати очікування. Такі установки часто є проєкцією власних нереалізованих амбіцій, невдач або болісного досвіду емоційного неприйняття у дитинстві.

Також поширеними є установки гіперсоціалізації, коли батьки намагаються зробити з дитини «зразкового члена суспільства» ціною втрати її індивідуальності. Установки цього типу пов'язані з гіперконтролем, тиском щодо досягнень і недостатнім врахуванням потреб дитини як особистості.

Для корекції подібних моделей доцільно використовувати психокорекційні заняття, спрямовані на:

- зниження рівня тривожності майбутніх батьків (через тілесно-орієнтовані практики, методи релаксації, когнітивно-поведінкову терапію);
- переосмислення цінностей і пріоритетів, що стоять за контролем і вимогами (вправа «Чого я хочу для своєї дитини насправді?»);
- розвиток гнучкого мислення щодо ролі батька/матері, навчання навичкам прийняття і підтримки без оцінювання.

Багато молодих людей, особливо ті, хто має конфліктний або травматичний досвід взаємодії з власними батьками, потребують індивідуального психологічного супроводу у формуванні конструктивних моделей батьківства. Індивідуальне консультування дає змогу:

- глибше пропрацювати переживання образ, болю, відчуження, які можуть бути джерелом несвідомого копіювання або, навпаки, заперечення батьківських стратегій;
- виокремити свої справжні бажання і страхи, що стосуються майбутньої ролі батька чи матері;

- побудувати власну модель батьківства, засновану на усвідомленому виборі, а не на повторенні минулого.

Завдяки роботі в індивідуальному форматі учасники отримують не лише психологічну підтримку, а й можливість більш глибокої саморефлексії щодо майбутніх батьківських установок.

Окрему цінність має групова психотерапія, особливо у форматі терапевтичних або підтримувальних груп, де учасники можуть відкрито ділитися своїми переживаннями, очікуваннями та тривогами, пов'язаними з темою батьківства. Основні переваги такого формату:

- ефект нормалізації переживань — молоді люди розуміють, що їхні страхи не унікальні, що дозволяє знизити напругу та сором;
- отримання зворотного зв'язку від інших учасників — це сприяє більшій гнучкості у сприйнятті себе в ролі майбутнього батька/матері;
- формування підтримувального середовища, де учасники навчаються прийняттю, емпатії, побудові конструктивного діалогу — навичкам, які потім легко транслюються у стосунки з дітьми.

У рамках групової терапії також ефективно застосовувати методи психодрами, арт-терапії, гештальт-терапевтичні техніки, які дозволяють опрацювати установки через образне, тілесне або рольове відтворення внутрішніх сценаріїв.

Корекція деструктивних батьківських установок — це не лише профілактика майбутніх виховних труднощів, а й важливий етап особистісного зростання молодої людини. Усвідомлення та трансформація непродуктивних схем поведінки дозволяє сформувати здорове, гнучке та емоційно включене батьківство, що відповідає потребам як самої особистості, так і майбутньої дитини. У цьому процесі особливої ваги набувають професійна психологічна підтримка, освітні програми та створення безпечного середовища для відкритого обговорення складних емоцій і життєвих історій.

4. Формування навичок партнерського виховання

У сучасному суспільстві відбуваються суттєві зміни в уявленнях про сімейні ролі та виховання дітей. Раніше традиційно вважалося, що основну відповідальність за догляд і виховання дітей несуть матері, а роль батька була радше економічною чи авторитарною. Однак сучасні дослідження психології сім'ї та виховання акцентують увагу на необхідності партнерського підходу у батьківстві. Саме тому навчання майбутніх батьків навичкам рівноправної співпраці та партнерства у вихованні є актуальним і важливим завданням.

Формування усвідомлення, що виховання дитини — це спільна справа обох батьків, є фундаментальним кроком у побудові здорової сімейної системи. Рівноправний розподіл обов'язків не лише полегшує навантаження на кожного з партнерів, але й створює умови для більш збалансованих, гармонійних взаємин у парі.

Психологічна освіта має включати вправи і тренінги, що допомагають молодим людям:

- усвідомити важливість спільного планування та прийняття рішень щодо виховання;
- навчитися делегувати обов'язки, розподіляти час та ресурси;
- зрозуміти, що активна участь обох батьків позитивно впливає на емоційний та соціальний розвиток дитини.

Ще одним ключовим аспектом партнерського виховання є розвиток навичок ненасильницької комунікації. Цей підхід допомагає батькам ефективно взаємодіяти з дітьми, зберігаючи повагу до їхніх почуттів і потреб, водночас встановлюючи чіткі та зрозумілі межі.

Основні елементи такої комунікації включають:

- активне слухання дитини, виявлення емпатії;
- вираження власних почуттів і потреб без звинувачень;
- конструктивне формулювання прохання або зауваження;
- уникнення покарань і маніпуляцій на користь мотивування та підтримки.

Навички ненасильницької комунікації не тільки сприяють зниженню конфліктності у стосунках батьків і дітей, але й формують у дітей базові навички

емоційної грамотності, що має довгостроковий позитивний вплив на їхню соціалізацію.

Конфлікти — неминуча складова сімейного життя, особливо в період виховання дітей, коли змінюються ролі та виникає багато нових викликів. У партнерському вихованні важливо вміти перетворювати конфлікти на можливості для зростання і зміцнення взаєморозуміння.

Для цього молоді батьки мають опанувати:

- техніки активного слухання і рефлексії, що допомагають зрозуміти точку зору іншого;
- навички пошуку компромісів і узгодження інтересів;
- уміння керувати емоціями, аби уникнути ескалації сварок;
- способи спільного планування дій у складних ситуаціях.

Такі підходи сприяють створенню атмосфери довіри, де кожен член сім'ї відчуває себе почутим і важливим.

Партнерське виховання не означає повної злитості батьків або повного підкорення інтересів дитини. Важливо розвивати вміння зберігати особистісну автономію кожного учасника сімейних відносин.

Для батьків це означає:

- підтримувати власні інтереси, хобі, соціальні зв'язки, що допомагають зберігати психологічний ресурс і знижувати стрес;
- поважати особистісні кордони дитини, її право на вибір і самовираження;
- заохочувати розвиток відповідальності та самостійності у дітей, формуючи довіру до їхніх можливостей.

Такі установки запобігають авторитаризму і надмірному контролю, сприяють формуванню здорової, гнучкої сімейної системи, у якій кожен член відчувається захищеним і цінованим.

Формування навичок партнерського виховання є ключовим аспектом сучасної психологічної підтримки молодих людей, які готуються до батьківства. Рівноправність, повага, конструктивна комунікація та здатність вирішувати конфлікти спільно створюють основу для здорового, гармонійного сімейного

середовища. Такі підходи не лише покращують якість взаємодії між батьками і дітьми, але й сприяють особистісному зростанню кожного з учасників сімейної системи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У розділі було проведено комплексне дослідження, спрямоване на вивчення особливостей батьківських установок серед студентської молоді з урахуванням наявності або відсутності власних дітей. Було застосовано кілька методик, зокрема «Аналіз батьківського ставлення» (АБС) А.Я. Варга і В.В. Століна та опитувальник «Типи батьківських ставлень» (ТПС) Є.Н. Волкова, що дозволило отримати всебічну картину психологічних характеристик досліджуваних.

Дослідження було організоване з урахуванням двох груп студентів: тих, хто має власних дітей, та тих, хто їх не має. Використання стандартизованих психологічних методик забезпечило об'єктивність і порівнянність отриманих даних. Особлива увага приділялася аналізу емоційних, когнітивних та поведінкових компонентів батьківських установок, що є важливими для формування майбутнього стилю виховання.

Результати дослідження виявили суттєві відмінності між групами студентів із досвідом батьківства та без нього. Учасники з дітьми демонстрували більш усвідомлені і реалістичні установки щодо батьківства, більшу емоційну чуйність та готовність до прийняття відповідальності. Водночас студенти без досвіду батьківства частіше проявляли установки, схильні до ідеалізації або тривоги щодо майбутньої ролі батька чи матері.

Кореляційний аналіз показав взаємозв'язок між позитивними установками на підтримку та прийняття і високим рівнем емоційної стабільності, а також між деструктивними установками і підвищеним рівнем тривожності та невпевненості у власних силах. Ці дані підкреслюють важливість усвідомленого

формування батьківських установок, що можуть стати фундаментом здорового батьківства.

На основі отриманих результатів розроблено рекомендації, спрямовані на підтримку молоді у процесі підготовки до батьківства. Зокрема, акцент зроблено на розвиток усвідомленості, емоційної чуйності та навичок партнерського виховання. Рекомендується включати у навчальні програми психологічні тренінги, спрямовані на саморефлексію, розвиток емоційного інтелекту та корекцію деструктивних установок. Також важливим є створення груп підтримки, де молоді батьки можуть обговорювати свої переживання, отримувати консультації та ділитися досвідом.

ВИСНОВКИ

У першому розділі було розглянуто основні теоретичні аспекти, пов'язані з поняттям батьківських установок у психології. Встановлено, що батьківські установки — це складне багатовимірне психологічне явище, яке включає в себе цінності, норми, очікування та емоційні реакції, що формуються під впливом особистого досвіду, соціокультурних факторів та індивідуальних особливостей. Вони виступають фундаментом для розвитку стилю виховання та впливають на поведінку батьків у процесі взаємодії з дитиною.

Дослідження показало, що батьківські установки мають суттєвий вплив на особистісний розвиток дитини, зокрема на формування самооцінки, емоційної стабільності, когнітивних очікувань і моделей поведінки. Емоційне ставлення батьків і рівень їх контролю створюють середовище, в якому дитина формує довіру до світу, соціальні навички та здатність до саморегуляції.

Особливу увагу було приділено процесам формування батьківських установок у юнацькому віці — періоді активного становлення особистості, ціннісних орієнтирів та соціальних ролей. Встановлено, що у цей період установки є надзвичайно пластичними і формуються під впливом особистого досвіду, моделей батьківства, культурних норм та емоційних переживань, що створює потенціал для свідомого коригування майбутніх установок.

У другому розділі було проведено емпіричне дослідження, яке дозволило виявити особливості батьківських установок серед студентів з різним досвідом батьківства. Використання методик «Аналіз батьківського ставлення» (АБС) та «Типи батьківських ставлень» (ТПС) дало змогу всебічно охарактеризувати емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти батьківських установок.

Результати показали, що студенти з досвідом батьківства мають більш усвідомлені, реалістичні та гнучкі установки, що сприяє емоційній чуйності та прийняттю відповідальності. Учасники без досвіду батьківства частіше демонстрували схильність до ідеалізації ролі батька чи матері, а також переживали тривогу, пов'язану з майбутніми викликами.

Кореляційний аналіз виявив тісний взаємозв'язок між позитивними установками і високим рівнем емоційної стабільності, а також між деструктивними установками і підвищеним рівнем тривожності. Ці дані підкреслюють важливість роботи над формуванням усвідомлених і конструктивних батьківських установок задля сприяння здоровому вихованню.

На основі результатів розроблено психологічні рекомендації, що передбачають розвиток саморефлексії, емоційного інтелекту, корекцію деструктивних установок і формування навичок партнерського виховання. Такі заходи можуть значно підвищити готовність молоді до відповідальної ролі батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко, В.І. Психологія сім'ї: навч. посібник. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. – 320 с.
2. Власенко, Т.М. Психологія виховання: теорія і практика. – Харків: Основа, 2017. – 256 с.
3. Гнатюк, Н.П. Формування батьківських установок у юнаків: психологічний аспект. – Львів: ЛНУ, 2019. – 180 с.
4. Дем'яненко, О.В. Вплив сімейних цінностей на розвиток дитини. // Психологія і суспільство. – 2020. – Вип. 4. – С. 45–53.
5. Журба, Л.М. Психологічні механізми батьківського ставлення. – К.: Наукова думка, 2016. – 210 с.
6. Зінченко, В.П. Особливості міжособистісних відносин у сім'ї. – Харків: Фоліо, 2018. – 240 с.
7. Ковальчук, І.В. Роль батьківських установок у формуванні особистості дитини. // Психологічний журнал. – 2017. – № 2. – С. 22–31.
8. Литвиненко, С.О. Психологія розвитку дитини. – К.: Либідь, 2019. – 312 с.
9. Мельник, А.Г. Соціальна психологія сім'ї: теорія і практика. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 280 с.
10. Нікітіна, Т.І. Психологічна підтримка молодих батьків. – Одеса: ВМВ, 2021. – 150 с.
11. Олійник, В.Ю. Виховання та розвиток особистості дитини в сімейному контексті. // Психологія сім'ї. – 2018. – № 3. – С. 40–47.
12. Петровська, І.М. Формування батьківських компетентностей у молоді. – Львів: ПАІС, 2020. – 176 с.
13. Романенко, Н.О. Психологічні особливості батьківських установок у підлітковому віці. // Вісник психології. – 2019. – № 1. – С. 65–72.
14. Савченко, Л.В. Психологія сімейних стосунків. – Київ: Академвидав, 2017. – 230 с.

- 15.Харченко, Т.В. Емоційний інтелект у контексті батьківства. – Київ: Науковий світ, 2021. – 198 с.
- 16.Baumrind, D. (1991). The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- 17.Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. Basic Books.
- 18.Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. W. W. Norton & Company.
- 19.Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
- 20.Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215.